

การดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย

ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หมายถึง การสร้างเกณฑ์ขึ้นมา เกณฑ์คือตารางวิเคราะห์ที่ประกอบด้วยถ้อยคำในภาษาเป็นสำคัญ ถ้อยคำนี้อาจจะออกมาในรูปของคำ ข้อความ หัวข้อ หรือประโยคที่มีความหมายตรงกับเนื้อหา หรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์ ส่วนวิธีวัดปริมาณเนื้อหา อาจจะใช้วิธีนับจำนวนครั้งที่ปรากฏเนื้อหาตรงกับเกณฑ์ หรือจะใช้วิธีการลำดับชั้นหรือประมาณค่าก็ได้ แล้วสรุปผลการวิเคราะห์ออกมาเป็นตัวเลขในแง่ใดแง่หนึ่ง เช่น เปอร์เซนต์ เป็นต้น¹

วิธีดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย

1. ศึกษาและเตรียมงาน ผู้วิจัยได้รวบรวมรายชื่อหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย จากหอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร หอสมุดคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นอกจากหอสมุดมหาวิทยาลัยดังกล่าวแล้ว

---

¹B. Berelson, "Content Analysis," quoted in Fred N. Kerlinger, Foundations of Behavioral Research (2d ed, New York, Rinehart and Winston, 1973), pp. 525-530, and Bernard Berelson, Content Analysis in Communication Research (New York : Hafner, 1971), pp. 31-49.

ผู้วิจัยยังได้รวบรวมรายชื่อหนังสือจากหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหอสมุดประชาชนกรุงเทพมหานครสำนักงานใหญ่ที่สวนลุมพินี

2. การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้สร้างเกณฑ์สำหรับวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยขึ้นโดยเฉพาะ ลำดับขั้นตอนในการสร้างเกณฑ์มีดังนี้

2.1 ศึกษาขอบเขตของหนังสือท่องเที่ยว เพื่อกำหนดหัวข้อเนื้อหาลงในตารางวิเคราะห์ โดยการอ่านหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่ใช่เป็นคู่มือในการเลือกซื้อหนังสือท่องเที่ยวเข้าหอสมุด หนังสือเหล่านั้นได้แก่

Bonny, Harold V. A Manual of Practical Book Selection for Public Libraries. London : Grafton, 1939.
p. 90.

McIntosh, Robert W. Tourism Principle; Practice and Philosophy. Columbus, Ohio : Gid Inc., 1972.
(p.7)

Walford, J.A., ed Guide to Reference Material. 3d. ed
London : Library Association, 1975. p 361
Geography, Exploration, Travel. p 396 Guide
Books.

Winchell, Constance M. Guide to Reference Books. 18th
Chicago : American Library Association, 1967
pp.441-461.

Wofford, Azile. Book Selection for School Libraries.
New York : Wilson, 1962. pp.157-165.

Shores, Louis. Basic Reference Books. 2d ed Chicago :
American Library Association, 1939. pp.128-130.

แมนนาส ขวลิต และสิรินทร ช่างโชติ, คู่มือบรรณารักษศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2 ทรนคร : เกษมบรรณกิจ, 2511)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพิจารณาจากตัวหนังสือทองที่เย็บเมืองไทยเล่มที่ 1 เมื่อทราบว่าหนังสือทองที่เย็บส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไรบ้างแล้วจึงกำหนดหัวข้อเนื้อหาขึ้น

2.2 นำหัวข้อเนื้อหาที่กำหนดไว้ไปสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวว่าควรเพิ่มเติม หรือตัดหัวข้อใดออกบ้าง ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบหัวข้อเนื้อหาให้ผู้วิจัย คือ ศาสตราจารย์ วิลาศวงศ์ พงศ์บุตร แห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคุณกนิษฐา เลชะกุล บรรณารักษารอสาร อ.ส.ท.

2.3 เขียนตารางวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือทองที่เย็บ¹ ตารางวิเคราะห์ที่สร้างขึ้นประกอบด้วย หัวข้อเนื้อหาทางด้านต่างๆ 8 หัวข้อใหญ่ คือ หัวข้อเนื้อหาทางคานฎศาสตร์ 6 หัวข้อ หัวข้อเนื้อหาทางคานประวัติศาสตร์ 5 หัวข้อ หัวข้อเนื้อหาทางคานโบราณคดี 2 หัวข้อ หัวข้อเนื้อหาทางคานวัฒนธรรม 10 หัวข้อ หัวข้อเนื้อหาทางคานสถานที่น่าเที่ยว 5 หัวข้อ หัวข้อเนื้อหาทางคานสินค้าพื้นเมือง 2 หัวข้อ หัวข้อเนื้อหาทางคานข้อเสนอแนะสำหรับนักท่องเที่ยว 2 หัวข้อ และหัวข้อเนื้อหาทางคานมีภาพ แผนที่ และแผนผังประกอบเรื่อง 3 หัวข้อ รวมเป็นหัวข้อเนื้อหาทั้งหมด 35 หัวข้อ

1. หัวข้อเนื้อหาทาง คานฎศาสตร์ ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 6 หัวข้อ คือ

1.1 ที่ตั้ง หนังสือทองที่เย็บของระบุถึงที่ตั้งของสถานที่ซึ่งกล่าวถึง ได้แก่ที่ตั้งของจังหวัด ที่ตั้งของอำเภอ ที่ตั้งของตำบล ที่ตั้งของหมู่บ้าน และที่ตั้งของสถานที่น่าเที่ยว

1.2 การคมนาคม คือการกำหนดระยะทางใหญ่อานทราบว่าสถานที่ที่เขาจะไปนั้นอยู่ไกล หรืออยู่ไกลมากน้อยเพียงใด ใช้เวลาในการเดินทางเท่าไร และจะไป

¹ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ หน้า 130.

ได้โดยยานพาหนะประเภทใดก็ตาม

1.3 ภูมิประเทศ ได้แก่การอธิบายลักษณะของพื้นที่ว่าเป็นที่ลุ่มที่ดอน ภูเขา ป่า แม่น้ำ ทะเล ฯลฯ พื้นที่อุดมสมบูรณ์หรือแห้งแล้งกันดาร เป็นต้น

1.4 ภูมิอากาศ หมายถึงลักษณะลมฟ้าอากาศและฤดูกาลของดินที่หนังสือกล่าวถึง

1.5 ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่การที่หนังสือระบุให้ผู้อ่านทราบว่าในท้องถิ่นมีแร่ธาตุ พืช และสัตว์ชนิดใดบ้าง

1.6 ประชากร หมายถึงจำนวนพลเมือง เชื้อชาติ และอุปนิสัยของคนในท้องถิ่นหรือจังหวัดที่หนังสือกล่าวถึง

2. หัวข้อเนื้อหาตาม ประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 5 หัวข้อคือ

2.1 ประวัติเมือง หมายถึงประวัติความเป็นมาของจังหวัด การสร้างเมือง และราชวงศ์ที่ครองเมือง.

2.2 ประวัติโบราณวัตถุสถาน คือรายละเอียดเกี่ยวกับกำเนิด หรือประวัติความเป็นมาของโบราณวัตถุสถาน

2.3 ประวัติสถานที่ ได้แก่ประวัติของสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และประวัติของสถานที่ที่มีความงามทางธรรมชาติ

2.4 ประวัตินุคคลสำคัญ คือการให้ความรู้เกี่ยวกับบุคคลที่มีความสำคัญต่อท้องถิ่น เช่น พระยาพิชัยดาบหัก พระศรีพนมมาศ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี กุฎยาครีวิชัย ฯลฯ

2.5 ตำนานหรือนิทานพื้นเมือง หนังสือท้องถิ่นที่ควรยกตำนานหรือนิทานพื้นเมืองขึ้นมาประกอบเรื่อง ส่วนมากเป็นนิทานพื้นเมืองเกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น เรื่องตามองไฉ่ ท้าวแสนปม เมืองซีคชิน ฯลฯ

3. หัวข้อเนื้อหาตาม โบราณคดี ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 2 หัวข้อ คือ

3.1 อธิบายรูปลักษณะของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ว่ามีรูปร่างลักษณะ และขนาดเท่าใด ก่อสร้างด้วยวัสดุชนิดใด

3.2 ระบุสมัยของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นศิลปะในยุคใด สมัยใด เช่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยลพบุรี สมัยสุโขทัย ฯลฯ หรืออาจจะระบุว่าเป็นของที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลใด สร้างในปี พ.ศ.ใดก็ได้

4. หัวข้อเนื้อหาตาม วัฒนธรรม ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 10 หัวข้อคือ

4.1 การศึกษา ได้แก่การระบุให้ผู้อ่านทราบว่าประชาชนในท้องถิ่น หรือในจังหวัดมีการศึกษาในระดับใด มีโรงเรียนหรือสถานศึกษามากน้อยเพียงใด นอกจากนี้อาจจะระบุถึงการเรียนการสอน และรายชื่อสถานศึกษาด้วย

4.2 ภาษา หนังสือท่องเที่ยวควรให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาถิ่น สุภาษิต และคำพังเพย

4.3 ศาสนา คือการระบุให้ผู้อ่านทราบว่าประชาชนนับถือศาสนาใด ให้ความรู้เกี่ยวกับลัทธิศาสนา นักบวช จำนวนพระและวัดในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หรือหลายศาสนา

4.4 ความเชื่อและทัศนคติ ผู้เขียนต้องระบุถึงความเชื่อและทัศนคติของคนในท้องถิ่นที่ผู้เขียนกล่าวถึง

4.5 การแต่งกาย หากประชาชนในถิ่นที่ผู้เขียนแนะนำให้ผู้อ่านไปท่องเที่ยว มีการแต่งกายแปลกไปจากคนทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นเอกลักษณ์หรือวัฒนธรรมของคนในถิ่นนั้นๆ ผู้เขียนควรระบุให้ผู้อ่านได้ทราบด้วย

4.6 การดำเนินชีวิต หมายถึงการพรรณนาถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ เช่น สภาพชีวิตของชาวชนบท สภาพชีวิตของชาวเขา สภาพชีวิตของชาวประมง เป็นต้น

4.7 การตั้งบ้านเรือน คือการอธิบายถึงลักษณะของบ้านเรือน การก่อสร้าง และทำเลที่ประชาชนนิยมปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ เช่น เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคามุงกระเบื้อง เป็นเรือนแพ เป็นกระท่อม ฯลฯ

4.8 การประกอบอาชีพ ได้แก่การระบุถึงการทำมาหากินของคนในจังหวัด หรือในท้องถิ่นนั้นๆ ว่ามีอาชีพใดบ้าง เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ ประมง หาของป่า ซักแร่ ฯลฯ

4.9 ประเพณี คือการให้ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่น มีทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับศาสนา เช่น การทำบุญในเทศกาลต่างๆ การทอดผ้าป่า การทำบุญประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น โกนจุก บวชนาค แต่งงาน งานศพ และประเพณีอื่นๆ เช่น การแข่งเรือ ลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น

4.10 การละเล่นพื้นเมือง ได้แก่การละเล่นต่างๆ การกีฬา ดนตรี และการขับระบำรำฟ้อนของคนในท้องถิ่น เช่น การฟ้อนภูไท ของชาวเรณูนคร การละเล่น ร้องเงี้ยว โนราห์ และกีฬาชนโคของชาวไทยภาคใต้

5. หัวข้อเนื้อหาค่าน สถานที่น่าเที่ยว ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 5 หัวข้อคือ

5.1 โบราณสถาน ได้แก่ปูชนียสถาน ซึ่งหมายถึงสถานที่ที่น่านับถือ เป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป เช่น สิ่งก่อสร้างทางศาสนา ศาลเจ้าหลักเมือง นอกจากปูชนียสถานก็เป็นโบราณสถานอื่นๆ เช่น พระบรมมหาราชวัง กำแพงเมือง คูเมือง สระน้ำ รวมทั้งเมืองโบราณที่มีชื่อเสียงมาแต่ครั้งอดีต

5.2 สถานที่สำคัญทางราชการ เช่น ศาลากลางจังหวัด ทำเนียบงานหน่วยงานต่างๆ

5.3 สถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยพิพิธภัณฑสถานอารย และสถานที่อื่นๆ เช่น บึงพระราม ทะเลชุมพร ค่ายบางระจัน ทางรถไฟสายมรณะ สะพานข้ามแม่น้ำแคว ฯลฯ

5.4 สถานที่ที่มีความงามทางธรรมชาติ เช่น วนอุทยาน ป่าเขาลำเนาไม่หาดทรายชายทะเล น้ำพุ น้ำตก เกาะ แก่ง ถ้ำ พุน้ำร้อน ฯลฯ

5.5 สถานเริงรมย์ ได้แก่โรงภาพยนตร์ โรงมหรสพ บาร์ ไนท์คลับ สนามกอล์ฟ เป็นต้น

6. หัวข้อเนื้อหาค่าน สินค้าพื้นเมือง ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 2 หัวข้อ

6.1 เครื่องบริโภค ได้แก่ของกินประเภทต่างๆ เช่น พืช ผัก ผลไม้ อาหารพื้นเมือง ฯลฯ

6.2 เครื่องอุปโภค ได้แก่ ของใช้ ของที่ระลึกประเภทต่างๆ เช่น ผ้าไหม เครื่องทองเหลือง เครื่องไม้ เครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องถม เสื้อ ตุ๊กกะตาไทย

ภาพประกอบ ฯลฯ

7. หัวข้อเนื้อหาคาน ข้อเสนอแนะสำหรับนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 2 หัวข้อ

7.1 ระเบียบพิธีการ แยกเป็นระเบียบพิธีการเข้าเมือง และระเบียบการเข้าชมสถานที่ต่างๆ

7.2 สิ่งอำนวยความสะดวกระหว่างเดินทาง ได้แก่การระบุชื่อ ที่ตั้ง และอัตราค่าบริการของที่พักแรม และร้านอาหารในท้องถิ่นที่หนังสือกล่าวถึง

8. หัวข้อเนื้อหาคาน มีภาพ แผนที่ และแผนผังประกอบเรื่อง ประกอบด้วยหัวข้อย่อย 3 ข้อ

8.1 มีภาพประกอบ ได้แก่ภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ หรือภาพของสถานที่น่าเที่ยวอื่นๆ เช่นภาพวิวทัศน รวมทั้งภาพบุคคลและสิ่งของอื่นๆ เพื่อประกอบเนื้อเรื่อง ให้อ่านได้เห็นว่าสถานที่หรือสิ่งที่ยูเขียนกล่าวถึงงดงามน่าไปเที่ยวชมมากน้อยเพียงใด

8.2 มีแผนที่ประกอบ อาจจะเป็นแผนที่แสดงที่ตั้งของจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือสถานที่น่าเที่ยวแห่งหนึ่งแห่งใดก็ได้ แผนที่จะช่วยให้อ่านทราบว่าสถานที่นั้นๆ ตั้งอยู่ทางทิศใด ทั้งยังช่วยนำทางให้อ่านไปถึงสถานที่นั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

8.3 มีแผนผังประกอบ ได้แก่ผังเมือง ผังของโบราณสถาน หรือผังของสถานที่ต่างๆ

3. จำนวนประชากร หนังสือที่นำมาวิเคราะห์เป็นหนังสือสารคดีท่องเที่ยวเมืองไทยซึ่งผู้วิจัยรวบรวมมาจากท้องสมุคต่างๆ รวม 178 เล่ม เป็นหนังสือภาษาไทยที่จัดพิมพ์มาจนถึงปี พ.ศ.2520 เท่านั้น หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยซึ่งตีพิมพ์ในภาษาต่างประเทศ และหนังสือแปลไม่รวมอยู่ในการวิจัยนี้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้จกรายการต่างๆ ของหนังสือแต่ละเล่ม ลงบนหัวตารางวิเคราะห์ รายการที่ลงประกอบด้วย กลุ่มที่ของหนังสือ ชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ ชื่อผู้จัดพิมพ์ ครั้งที่พิมพ์ สถานที่พิมพ์ โรงพิมพ์ ปีที่พิมพ์ จำนวนหน้า และราคา

5. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือ

5.1 เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยแบ่งหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย จำนวน 178 เล่ม ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่ม 1 หนังสือท่องเที่ยวทุกจังหวัด จำนวน 18 เล่ม

กลุ่ม 2 หนังสือท่องเที่ยวตั้งแต่ 2 จังหวัดขึ้นไป จำนวน 76 เล่ม

กลุ่ม 3 หนังสือท่องเที่ยวเฉพาะจังหวัดเดียว จำนวน 71 เล่ม

กลุ่ม 4 หนังสือท่องเที่ยวเฉพาะสถานที่ จำนวน 13 เล่ม

5.2 อ่านหนังสือแต่ละกลุ่ม ทีละเล่ม ตามลำดับอักษรผู้แต่ง การอ่านครั้งแรกอ่านตลอดเล่ม เพื่อจับใจความสำคัญและจัดทำสาระสังเขป การอ่านครั้งที่ 2 เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือด้วยการชั่งรอยคะแนน (Tally) ลงในตารางวิเคราะห์ตรงของหัวข้อเนื้อหาที่ตรงกับเนื้อหาของหนังสือเล่มนั้นทุกครั้งที่มา การอ่านครั้งที่ 3 เพื่อตรวจพบทวนการชั่งรอยคะแนน จากการอ่านครั้งที่ 2 ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5.3 รวมชั่งรอยคะแนนของหัวข้อเนื้อหาแต่ละหัวข้อของหนังสือแต่ละเล่มใส่ไว้ในช่องความถี่ในตารางวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากจำนวนความถี่ที่รวบรวมได้จากการวิเคราะห์หนังสือทั้ง 4 กลุ่ม ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ดังนี้

1. หากค่าเฉลี่ยของจำนวนความถี่รวมของหัวข้อเนื้อหาแต่ละหัวข้อที่มีอยู่ในหนังสือแต่ละกลุ่มต่อจำนวนหนังสือทั้งหมดในกลุ่ม โดยนำเอาจำนวนความถี่ของหัวข้อเนื้อหาในข้อเดียวกันที่มีอยู่ในหนังสือแต่ละเล่ม ที่ปรากฏในตารางวิเคราะห์มารวมกัน แล้วหารด้วย จำนวนหนังสือทั้งหมดในกลุ่มนั้น ผลที่ได้ก็คือค่าเฉลี่ยของความถี่ของหัวข้อเนื้อหาในเรื่องนั้นสำหรับหนังสือทั้งหมดในกลุ่ม¹

¹ดูภาคผนวก ข. การคำนวณค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละหน้า 134.

การหาค่าเฉลี่ยใช้สูตร

$$F = \frac{f_1 + f_2 + f_3 + \dots + f_n}{N}$$

$$= \frac{\sum f}{N}$$

F คือค่าเฉลี่ยของหัวข้อเนื้อหาแต่ละหัวข้อ

$f_1 + f_2 + f_3 \dots + f_n$ คือจำนวนความถี่รวมของหนังสือแต่ละเล่มที่มีเนื้อหาในหัวข้อเดียวกัน

N คือจำนวนหนังสือทั้งหมดในกลุ่ม

2. หากร้อยละของจำนวนหนังสือที่มีเนื้อหาแต่ละหัวข้อต่อจำนวนหนังสือแต่ละกลุ่ม โดยกำหนดว่าหนังสือในกลุ่มเล่มใดมีเนื้อหาในหัวข้อเดียวกัน ไม่ว่าจะมีความถี่เท่าใด ถือว่าได้มีเนื้อหาในหัวข้อนั้นแล้ว โดยปริมาณ 1 หน่วยเท่าเทียมกัน เมื่อรวมจำนวนเล่มที่มีหัวข้อเนื้อหาหัวข้อใดต่อจำนวนหนังสือในกลุ่มนั้นแล้วคิดเทียบเป็นร้อยละ¹

การหาค่าร้อยละใช้สูตร $P = \frac{n}{N} \times 100$

P คือร้อยละของจำนวนหนังสือที่มีเนื้อหาแต่ละหัวข้อ

n คือจำนวนหนังสือในกลุ่มที่มีเนื้อหาในหัวข้อเดียวกัน

N คือจำนวนหนังสือทั้งหมดในกลุ่ม

¹ดูภาคผนวก ข. การคำนวณค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละหน้า 134.